

Barnesamtaler om følelser og empati ved hjelp av barnelitteratur

En kvalitativ studie om hvordan boken «Slem» av Salinas og Engman,
kan brukes til å jobbe med følelser og empati

Magnus Johan Rysst Garvik
[kandidatnummer: 27]

Bacheloroppgave
[BHBAC3920]

Trondheim, april 2022

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Innhold

1.0 Innledning.....	3
1.1 Bakgrunn for valg av tema	3
1.2 Aktualitet.....	4
1.3 Problemstilling	5
1.4 Struktur på oppgaven	5
2.0 Teori	5
2.1 Følelser	6
2.2 Empati	7
2.3 Litteraturformidling.....	8
3.0 Metode.....	9
3.1 Valg av metode.....	10
Barnesamtale	11
3.2 Planlegging av datainnsamling.....	12
3.3 Adgang til felten.....	12
3.4 Gjennomføringen av barnesamtalen.....	13
3.5 Analysearbeid.....	13
3.6 Metodekritikk	14
3.7 Etske retningslinjer.....	16
4.0 Funn og drøfting.....	17
4.1 Førforståelse av boken «Slem»	17
4.2 Å jobbe med empati	18
Høytleserens rolle rund samtaler om empati.....	18
Å jobbe med empati ved hjelp av barnelitteratur	19
Å snakke om følelser ved hjelp av barnelitteratur.....	22
5.0 Avslutning	24
Referanser.....	26

Vedlegg	28
Barnesamtale guide med bilder fra boken	28
Samtykke skjema.....	37

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Siden lenge før jeg startet på Dronning Mauds Minnehøyskole har jeg tenkt at empati er en viktig egenskap. Etter jeg startet å jobbe i barnehage innså jeg at denne evnen antagligvis kan gjøre barnehagen til et bedre sted og være. Det viser seg at barn med god empatiforståelse er flinkere på det sosial og får flere venner (Jonassen, 2017). Utvikling av empati kan også bli brukt som et forebyggende tiltak mot mobbing (Jonassen, 2017).

Rammeplanen for barnehagen sier at barn skal møtes med empati og få muligheten til å videreutvikle egen empatisk evne (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 8). Jeg tror også at en systematisk tilnærming til utvikling av empati i barnehagen, kan gjøre at barna blir gode støttespillere for hverandre. Det kan hende at de i det lange løp kanskje kan hindre noen av konfliktene mellom barn. At barn har bedre evne til empati kan gjøre at nye barn med flerkulturell bakgrunn blir tatt imot av barnegruppa på en bedre måte. Dette fordi barna forstår at det kan være vondt og ikke ha noen venner. Dette kan gjøre at barna er villig til å jobbe seg igjennom mulige språkbarriere mellom seg.

Rammeplanen sier at barna skal støttes i motgang, håndtering og bli kjent med egen og andres følelser (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 11). Derfor er utvikling av empati og snakke om følelser noe som bør prioriteres i barnehagen.

Både voksne og barn har godt av å utvikle sin evne til empati, fordi det er en viktig del av sosialiseringprosessen. Forskning viser at empati fremmer prososial atferd (Svartdal, 2022). Når det gjelder de voksne styrker empatien relasjonene vi har til andre mennesker (Svartdal,

2022). Derfor mener jeg også at ansatte i barnehagen kan få et godt utbytte av å utvikle sine empatiske evner. Spesielt når det kommer til å håndtere de vanskelige barna eller riktigere sakt de barna som har det vanskelig. Det er et stort skille i hvordan vi ordlegger oss når vi prater om disse barna. Ser vi det fra et empatisk perspektiv kan det bli lettere å jobbe målrettet med disse barna, istedenfor å ha negative holdninger rundt deres væremåte. Derfor kan utvikling av empati i personalet muligens styrke voksen - barn relasjonen å skape et bedre miljø i barnehagen. Empati handler først og fremst om å prøve å forstå hvordan andre har det. Jeg ser på det som en drivkraft til å støtte andre mennesker i deres utfordringer. Dette er en evne jeg mener er viktig når vi skal jobbe med barn.

Deardorff har laget en pyramide modell for interkulturell kompetanse, nest øverste steg heter «Desired internal outcome» (Deardorff, 2006). Slik jeg tolker dette steget, er en internalisert evne til empati, viktig for at man skal kunne øke den interkulturelle kompetansen til et individ. Ved å jobbe med systematisk med empati i barnehagen kan vi derfor styrke en av pilarene til interkulturell kompetanse. Det er logisk og tenkte at empati kan hjelpe oss til å forstå folk fra andre land. Dette fordi det krever evnen til innlevelse i andres liv, for å klare å akseptere de store kulturelle forskjellene vi kan møte i verden. Det krever også et kulturell relativistisk syn, Salole definerer et kulturell relativistisk syn som å forstå den andre kulturen ut ifra dens egne premisser (Salole, 2018, s. 86). Empati kan i dette tilfelle være en motivator for å prøve å forstå en annen person. Kanskje er drivkraften stor nok til at vi setter oss inn i deres måte å leve livet på.

1.2 Aktualitet

Regjeringen skriver på sin nettside at mellom 8 og 12 prosent av alle barna i barnehagen opplever jevnlig utestenging av lek eller andre former for krenkelser (Regjeringen, 2021).

Stortinget vedtok to nye bestemmelser i barnehageloven som tredde i kraft 1. januar 2021. § 41. Nulltoleranse og forebyggende arbeid som handler om at barnehagen skal jobbe med å forebygge krenkelser, som utestenging, mobbing og vold (Barnehageloven, 2005, § 41). Den andre paragrafen er § 43. Skjerpet aktivitetsplikt som handler om nulltoleranse hvis ansatte i barnehagen krenker barn (Barnehageloven, 2005, § 43). Dette kan tyde på mangel på empati hos voksne og barn. Som jeg skrev innledningsvis kan å jobbe med empati være et tiltak mot mobbing (Jonassen, 2017). Empati kan også være en motivasjonsfaktor til prososial atferd (Öhman, 1996, s. 11-12).

På bakgrunn av dette mener jeg at empati er et svært aktuelt tema i dagens samfunn.

1.3 Problemstilling

Problemstillingen til oppgaven er det som styrer hele prosessen fra valg av metode til datainnsamling og videre til analysedelen. Problemstillingen er spørsmålet man prøver å besvare i drøftingsdelen av oppgaven. Jeg har endret min problemstilling etter datainnsamlingen, jeg har skrevet mer om konsekvensene av dette i kapittel 3.6 metodekritikk.

Problemstillingen til oppgaven er **«Hvordan kan barnehagelæreren bruke barnelitteratur til å jobbe med følelser og utvikling av empati i barnehagen?»**

1.4 Struktur på oppgaven

Oppgaven er delt inn i 5 kapitler:

Kapittel 1 er Innledningen som inneholder valgt av tema, aktualitet og problemstilling.

Kapittel 2 inneholder teorien som jeg har brukt for å drøfte problemstillingen. Den er delt opp tre underkapitler: Følelser, empati og litteraturformidling.

Kapittel 3 er metodekapittelet og inneholder valg av metode, analysearbeid, metodekritikk osv.

Kapittel 4 er funn og drøftingsdelen, der drøfter jeg mine mest relevante funn opp mot teori, og prøver å svare på problemstillingen. Først skriver jeg om førforståelse av boken «Slem», deretter drøfter jeg temaene: «Høytleserens rolle i samtaler om empati», «Å jobbe med empati ved hjelp av barnelitteratur» og «Å snakke om følelser ved hjelp av barnelitteratur».

Kapittel 5 er avslutningen der trekker jeg de røde trådene sammen og legger frem mitt svar på problemstillingen.

2.0 Teori

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for teori. Etter analysen av dataen endte jeg opp med temaene følelser, empati og litteraturformidling. Dette er svært omfattende og avanserte temaer. Det finnes mye god litteratur på disse temaene. Jeg har kun valgt å trekke frem det som er mest relevant for å svare på problemstillingen. Senere i oppgaven skal jeg bruke denne teorien for å drøfte utsagnene fra barna.

2.1 Følelser

Begrepsavklaring

Hva er følelser? Ifølge Lund er følelser en del av å være menneske og regnes som en del av det biologiske systemet (Lund & Helgeland, 2018, s. 37). Følelser kan styre store deler av livene våre. Min erfaring er at mye av valgene vi tar ofte bunn i et ønske om positive følelser, det vil si at vi gjør noe fordi det føles godt. Min oppfatning av følelser er at det er et slags kompass som skal hjelpe oss i livet til å ta de rette valgene. Det krever mye øvelse å forstå sine egne følelser, dette er en prosess vi bør hjelpe barna med. Noen ganger kan følelsene ta overhånd da er evnen til følelsesregulering viktig. Jeg skal utdype mer om denne evnen senere i oppgaven, men først skal jeg skrive om mentalisering.

Evnen til mentalisering er evnen til å forstå seg selv og andre, innefra og utenfra. Tolking av andre mennesker er noe vi gjør hele tiden (Lund & Helgeland, 2020, s. 63). Vi tolker andres handlinger, intensjoner og følelser. Dette gjør at vi kan forholde oss til andre mennesker på en god måte. Dette krever evnen til å forstå seg selv og klare å regulere egne følelser (Lund & Helgeland, 2020, s. 63). Dette krever også evnen til å klare å relatere andres liv til sitt eget. Et barn med god mentaliseringsevne kan sette seg inn i andre barns situasjon. Et eksempel på dette kan være: en gutt som **ikke** tar fra et annet barn en leke. Selv om han har veldig lyst på den, fordi han forstår at det andre barnet kan bli lei seg. Da er det mulig at han relaterer til eget liv og mentaliserer situasjonen fra eget ståsted. At han selv kunne blitt lei seg hvis noen tok leken fra han.

Ifølge Lund er selvregulering og emosjonsregulering/følelsesregulering betraktet som to av de viktigste utviklingsoppgavene i barndommen. Disse utviklingsoppgavene danner grunnlaget for blant annet barns evne til mentalisering (Lund & Helgeland, 2020, s. 65). Mentalisering er nært beslektet med empati (Skårderud & Sommerfeldt, 2008) og er en viktig evne for å kunne forstå andre mennesker. Regulering handler om å tilpasse eller justere følelser. I dette tilfellet handler det om å tilpasse eller regulere atferd eller følelser, på en måte som er godt for barnet og de som er rundt barnet. Noen barn kan oppleve og bli overveldet av følelser på daglig basis. I slike tilfeller kan barnehagelæreren være en støttespiller for barna, ved å lære dem hvordan de skal regulere følelsene (Lund & Helgeland, 2020, s. 65).

Selvregulering er evnen til å styre sine handlinger, oppmerksomhet og følelser på en god måte (Lund & Helgeland, 2020, s. 65). Forskning viser at barn som i tidlig barndom har god evne

til selvregulering har større sjans for å klare seg bra i livet, med tanke på økonomi, utdanning og helseproblemer (Jakobsen, 2015). Helgeland skriver at barn trenger gradvis utvikling. Hvis det blir for mye eller uhåndterbart stimuli trenger barn hjelp av voksne for å øke toleransen for aktiveringen som skjer i kroppen (Lund & Helgeland, 2020, s. 65). Hvis et barn blir redd eller lei seg, kan en trygg voksen være der og trøste slik at de klarer å regulere aktiveringen i kroppen.

Fallmyr skriver at det er viktig og ikke undertrykke følelser fordi det kan føre til psykologisk stress, som kan redusere selvregulering, i form av regulering av impulser og konsentrasjon (Fallmyr, 2017, s. 20). Intersubjektivitet er det psykologien kaller å dele indre tilstander. Forenklet kan vi kalle det å dele egne følelser (Brandtzæg et al., 2016, s. 61-62). Videre skriver Brandtzæg at å snakke om følelser hjelper barnet å forstå egne opplevelser bedre, som gir bedre evne til selvregulering og selvfølelse. Det er viktig å prate med barn om følelser fordi de blir mer håndterlige, og barna lærer at følelser ikke behøver å bli fortrent (Brandtzæg et al., 2016, s. 62).

2.2 Empati

Empati har mange ulike definisjoner, i denne oppgaven har jeg har valgt denne definisjonen:

«Empati er evnen til å oppdage og erkjenne andres følelser og tanker. Emosjonelt handler empati om å se andres følelser, det være seg redsel, tristhet, sorg eller andre følelsesmessige tilstander. Kognitivt vil empati handle om å kunne sette seg inn i den andres opplevelse av en situasjon. I begge tilfelle hører det gjerne med en passende respons fra observatøren, eksempelvis at man trøster den man ser ikke har det bra, eller at man hjelper den som er i nød.» (Svartdal, 2022)

Som definert i Store norske leksikon handler empati om å oppdage og erkjenne andre følelser, og kunne sette seg inn andres opplevelser. Videre står det at dette kan være drivkraft til handling (Svartdal, 2022). Empati er i mine øyne en stor del av det og være menneske, å forstå ut fra kroppsspråk hvordan andre har det. Dette kan skape motivasjon til å støtte de som har det vondt. Som barnehagelærer kan dette være viktig egenskap, hvis man skal gjøre en god jobb i å støtte barna i deres utvikling.

Öhman skriver at med empatisk evne kommer også prososial atferd (Öhman, 1996, s. 11-12). Hun definerer prososialt atferd som å gjøre noe for å forandre situasjonen eller hjelpe den

andre (Öhman, 1996, s. 31). Å jobbe med empati kan lede til mer prososial atferd i barnehagen.

Öhman skriver at empati det er en medfødt evne, men at de voksne i barnets liv kan øke eller bremse denne utviklingen (Öhman, 1996, s. 11-12). I dag er det stor faglig enighet om dette stemmer (Martinsen, 2011). Öhman skriver videre at foreldrene er personene som har størst påvirkning på barnets empatiutvikling, men at alle voksne påvirkere barna. «Alt vi gjør og alt vi sier, påvirker barna. Men også alt vi ikke gjør og ikke sier» (Öhman, 1996, s. 11-12). Derfor har vi en viktig jobb som rollemodeller i barnehagen. Vi er rundt barna hele dagen, og de legger merke til alt vi sier og gjør. Derfor er det viktig at vi tar vårt ansvar som rollemodell på alvor. Dette gjelder også når vi leser bøker sammen med barna. Vi bør være empatiske litteraturformidlere som prøver å hjelpe barna forstå situasjonen og følelsene som settes i sving i teksten. Vi bør også vise at vi bryr oss om å hjelpe barna med å forstå, hva som er riktig oppførsel når vi ser noen som er lei seg eller trenger hjelp.

Bergersen beskriver empati som evnen til å forestille seg andres opplevelser ut fra deres ståsted. Dette forutsetter at prøver å tenke og føle hvordan den andre har det (Bergersen, 2017, s. 52-53). Hun skriver videre at dette også innebærer å forstå andres kulturelle referanserammer og forståelseshorisont. Kan man lite om andres kulturelle referanserammer blir det vanskelig og være empatisk. Dette betyr at hvis vi skal lære barn å være empatiske mot alle barn uansett kultur, bør vi ikke bare jobbe med deres empatiske utvikling, men også lære barna om andre kulturer.

2.3 Litteraturformidling

Høigård beskriver dialogisk høytlesning som samtaler man har mens man leser en bok sammen (Høigård, 2019, s. 57). Dette vil si at vi bør ta oss tid til å stoppe opp og prate om hva vi ser på bilden og hva barna forventer at kommer til å skje osv. Dette kan være en god måte og snakke om følelser og utfordringer som barna opplever i deres liv. Videre kan dette også gi muligheter for å utvikle deres empatiske evner.

Skjønnlitteratur er et godt virkemiddel for å øve opp empati. Barna møter litteraturen med sine egne erfaringer, men den kan også gi barn simulert erfaring som de kan ta med seg i det virkelige liv (Stokke, 2022, s. 263). Derfor kan barnelitteratur være en god måte og jobbe med empatisk forståelse og følelser.

Hver gang tekst og leser møtes skapes det mening (Alfheim & Fodstad ,2014, s. 30). Vi tar med oss egne erfaringer, kunnskap, kulturelle preferanser og interesser inn i møte med bøkene (Alfheim & Fodstad ,2014, s. 30). Dette gjør at vi har forskjellige forutsetninger for å lese bøker. Noen bøker kan det føle som om snakker rett til deg, på en slik måte at du klarer å kjenne deg igjen i karakterene eller situasjonene når du leser.

Voksene har som regel en mer analytisk lesestil enn barn (Alfheim & Fodstad ,2014, s. 30). Derfor er det viktig at vi er åpne for hva barna er opptatt av å undre sammen rundt dette. Sammen kan voksen og barna lage felles mening når de undrer seg sammen over teksten og bildene i bøkene.

3.0 Metode

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for hvilken metode jeg har valgt og hvorfor. Jeg skal skrive om planleggingsfasen til datainnsamlingen og hvordan jeg fikk adgang til felten. Videre skal jeg skrive kort om gjennomføringen av samtalen med barna og skrive om analysefasen. Til slutt skal jeg se på metodekritikk og redegjøre for hvilke etiske retningslinjer jeg har tatt hensyn til når jeg har samlet inn data.

Vitenskapelige metoder er fremgangsmåter som brukes for å gi svar på forskjellige forskningsspørsmål. Metodene handler om å samle inn, analysere og tolke data (Bergsland & Jæger, 2014, s. 66). Metoden man velger avhenger hovedsakelig av hva slags problemstilling man ønsker å løse, der noen metoder er mer effektive enn andre for å fange opp forskjellige typer informasjon.

Det finnes mange forskjellige metoder, men det er hovedsakelig to hovedtyper kvantitative og kvalitative forskningsmetoder (Bergsland & Jæger, 2014, s. 66). De kvantitative metodene gir oss data i form av målbare enheter som gjør at vi kan gjennomføre matematiske operasjoner, som for eksempel finne gjennomsnitt eller prosent (Dalland, 2020, s. 54).

Kvalitative metoder går mer i dybden og vektlegger betydning (Bergsland & Jæger, 2014, s. 66). De kvalitative metodene som intervju eller observasjon er ofte basert på et subjekt-subjekt-forhold, som gjør at informanten og forskeren påvirker forskningsprosessen (Bergsland & Jæger, 2014, s. 66). Kvalitative metoder brukes ofte når man skal prøve å forstå et fenomen eller den subjektive oppfatningen av et fenomen.

Siden metodene har forskjellige styrker, er det viktig at man tenker nøye gjennom hvilken metode som bør brukes for å løse den valgte problemstillingen. I neste delkapittel skal jeg forklare hvilken metode jeg har valgt og hvorfor jeg har valgt akkurat den metoden.

3.1 Valg av metode

Dalland skriver at valg av metode skal begrunnes i lys av problemstillingen (Dalland, 2020, s. 2016). Jeg valgte metoden barnesamtale, en kvalitativ forskningsmetode. Jeg valgte denne på bakgrunn av at jeg mente at dette er den beste metoden til å svare på min gamle problemstilling. Denne metoden ble heldigvis fortsatt aktuell når jeg skulle svare på min nye problemstilling som er «**Hvordan kan barnehagelæreren bruke barnelitteratur til å jobbe med følelser og utvikling av empati i barnehagen?**» Det var en veldig givende å prate med barna om boken, og det var flere funn som overasket.

Barnesamtaler er en intervjuform som handler om å forstå barna fra deres ståsted og livsverden, med hensyn til temaet man har valgt å fordype seg i (Eide & Winger, 2003, s. 60). Barna skal få muligheten til å dele sine subjektive erfaringer, meninger og opplevelser av situasjonen. Her er det ikke fakta som skal stå i sentrum (Eide & Winger, 2003, s. 56). I Rammeplanen står det at barna skal få lov til å fortelle, reflektere og undre seg. Det er personalets jobb og invitere barna til utforskende samtaler som utfordrer deres tenking (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 21 & s. 48). Hvis vi skal prøve å forstå barns verden er det best at vi snakker med ekspertene på barns liv, nemlig barna (Eide & Winger, 2003, s. 61). Jeg synes det er givende med slike samtaler med barn, dette gir meg innsikt inn i deres verden, måter å tenke på. Jeg opplevde dette som en fin inngang til å jobbe med empati og følelser.

En metode er en innfallsvinkel som skal bearbeides for å passe til problemstillingen og ikke noe ferdig som kan tas i bruk (Eide & Winger, 2003, s. 56). Derfor valgte jeg å bruke boken «Slem», skrevet av Salinas og Engman som et verktøy for å snakke om temaene empati og følelser. Jeg fikk god hjelp av veilederne mine til og lage åpne spørsmål som skulle gi gode samtaler rundt tema.

Barnesamtale

Felles for barnesamtaler er at vi prøver å forstå hva eller hvordan barn tenker (Eide & Winger, 2003, s. 61). Jeg mener at det er viktig at vi som voksne ikke putter ord i munnen på barna, men heller prøver å stille gode åpne spørsmål som lar barna fortelle hva de tenker om temaet eller situasjonen.

Det finnes mange former for samtaler med barn, refleksjon, undring, dialogisk lesing, uformelle samtaler om alt og ingenting osv. Barnesamtale er derfor ikke en bestemt metode. I min datainnsamling har jeg brukt barnesamtale som et ustrukturert intervju med barn. Et ustrukturert intervju har høyere fokus på og følge det informantene sier, dette kan føre til at det blir mange oppfølgingsspørsmål for å forstå den subjektive oppfatningen til informanten (Utdanningsdirektoratet, 2021). Spørsmålene er åpne og gir informanten en bedre mulighet til å vektlegge tema på sin egen måte, Ulempen er at man kan få mye informasjon du ikke kan unyttet. Dette gjør det vanskelige å sammenligne datamateriale, fordi spørsmålene er så åpne at de kan gi veldig forskjellige svar (Utdanningsdirektoratet, 2021).

Rammeplanen skriver at personalet skal invitere til forskjellige typer samtaler, for undring, refleksjon osv. (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 48). Vi skal sette av tid til at barna kan lage egne forklaringer på problemstillinger og delta i samtaler om det barna har opplevd, vi skal også utfordre barnas tankegang (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 21 & 55).

Barnesamtaler er derfor en viktig del av barnehagens daglige praksis og det er noe jeg ønsket å bli bedre på.

Barna opplever og føler mye forskjellig hver eneste dag og hvis ikke vi tar oss tid til å prate med dem, kan vi risikere at de sitter alene med disse tankene og følelsene. Dette tror jeg kan føre til at de trekker negative konklusjoner. Et eksempel på dette kan være at foreldrene har bestemt seg for å skilles og ingen prater med barnet om dette. Hvis barnet ikke får noen forklaring av foreldrene, kan dette før til at barnet tenker at det er deres skyld at foreldrene ikke bor sammen lenger. Dette kan føre til mange forskjellige mestringsstrategier som kan komme ut i utagerende atferd, det kan også påvirke selvtilliten. Kinge skriver at hvor flinke vi er til å gå inn i gode dialoger med barn kan være avgjørende for hvor god vi kan hjelpe barna inn i gode utviklingsmønsteret (Kinge, 2016, s. 28). Jeg mener at hvis vi klarer å skape en arene der barna føler seg trygge nok til å snakke om hva som bekymrer eller plager dem, kan vi være bedre støttespillere.

Kinge skriver at vi speiler oss i andres reaksjoner, tilbakemeldinger og nonverbale uttrykk, som igjen gir oss en oppfatning av egen verdi (Kinge, 2016, s. 24). Derfor er det viktig at vi tar oss god tid til å snakke med barna om hva som skjer i livene deres, slik at vi kan hjelpe dem og utvikle et godt selvbilde.

Når man driver forskning, er det mange metoder og velge mellom. Alle disse har positive og negative sider og det er viktig å velge den metoden som passer best til den valgte problemstillingen. Å gjennomføre barnesamtale var utfordrende, men spennende og jeg fikk et godt datagrunnlag for videre analyse og drøfting.

3.2 Planlegging av datainnsamling

Det første jeg gjorde var å kontakte en barnehage, hvor jeg kunne gjennomføre barnesamtalen. Jeg kontaktet en barnehage jeg kjente fra før, informerte om prosjektet mitt og fikk godkjenning av dem til å komme til barnehagen for datainnsamling.

Siden jeg ønsket å jobbe med temaene empati og følelser valgte jeg boken «Slem», Den handler om en and som blir utestengt fra leken. Til slutt oppfører seg slem fordi ingen vil være med han. Etter jeg fant boken leste jeg nøye gjennom, og prøvde å stille noen spørsmål som kunne hjelpe barna til å sette seg inn i situasjonen til anden. Etter spørsmålene var ferdig kontaktet jeg veilederne mine. Vi diskuterte hva slags type spørsmål som antageligvis ville gi best resultat. Vi kom frem til at åpne spørsmål var det beste. Åpne spørsmål er spørsmål som ikke har noen bestemte svar på forhånd (Høigård, 2019, s. 56). Jeg brukte spørsmål som «Hva ser dere på bilde?» og «Hva tror dere skjer her?». Intervjuguiden med bilder fra boken ligger som vedlegg.

3.3 Adgang til felten

Jeg satte opp en avtale med pedagogisk leder om tidspunkt for oppmøte over telefonen. I første omgang var avtalen at jeg skulle gjennomføre barnesamtale på småbarnsavdelingen. Pedagogisk leder og jeg ble til slutt enige om at vi skulle se ann hvem informanter som var kunne gi det beste datagrunnlaget. Dette gjorde at jeg også fikk tilgang til barn fra storbarnsavdelingen. Dette fordi jeg kjentener disse godt fra før, og de har et mer utviklet språk en de minste.

For å skape en god barnesamtale er det viktig at relasjonen mellom intervjuer og informanten er god (Eide & Winger, 2003, s. 59). Derfor valgte jeg å være i barnehagen to dager før jeg

gjennomførte samtaler, og valgte en barnehage der barna kjentener meg fra før. Jeg tok dette valget fordi jeg kunne gjenoppta relasjonen med barna før gjennomføringen. Jeg gjorde et strategisk utvalg ved å bruke barn jeg kjenner godt, som har godt språk og som liker lesestunder. Dette ga et solid datamateriale jeg kunne analysere for videre drøfting.

3.4 Gjennomføringen av barnesamtalen

Jeg gjennomførte barnesamtalen med to barnegrupper en gruppe med tre treåringer og en gruppe med tre fireåringer. Begge gruppene tok jeg med inn på et isolert rom slik at ingen skulle forstyrre. Pedagogisk leder var med begge gangene og skrev notater. Jeg har valgt å kun ta med datamaterialet fra fireåringene, fordi det var det mest utfyllende datamateriale.

Med begge barnegruppene stilte jeg mange åpne spørsmål og åpnet for undring. Høigård skriver at dette er viktigste bidragene de voksne kan komme med når man leser bok (Høigård, 2019, s. 56). Aktiv lytting inneholder formuleringer som bekrefter barnas utsagn, samtidig som det oppmuntrer barna til å fortelle mer (Gamst, 2017, s. 164). Det ble lyttet og stilt oppfølgingsspørsmål. Dette for å prøve å forstå utsagnene barna kom med, slik at tolkingen av utsagnene skulle bli mer nøyaktig. Jeg lot barna styre mye av samtalen. Når de sporet av brukte jeg lukkede spørsmål for å få oppmerksomheten dere tilbake til boken. Spørsmål som «Hva tror dere anden føler her?», «Hvorfor tror dere at den er lei seg?». Vi fikk en god samtale rundt boken, barna forstod hovedtemaet i boken og den røde tråden godt. De viste også empatiske evner ved å klare å inn i dyrenes situasjon og klarete og relatere situasjonene til eget liv, dette tyder på velutviklet evne til mentalisering (Lund & Helgeland, 2020, s. 63). Funnene drøftet opp mot teori kommer i funn og drøftingsdelen av oppgaven.

3.5 Analysearbeid

Etter barnesamtalene gikk jeg og pedagogisk leder sammen og drøftet funnene muntlig, for å sikre at vi hadde en samstemt oppfatning av hva barna mente. Dette vil etter min mening styrke tolkingene fordi pedagogen kjenner barna bedre enn meg. Dette kan bidra til en mer nøyaktig tolkning av barnas utsagn.

Koding og kategorisering av datamaterialet er kjernen i den kvalitative analyseprosessen (Nilssen, 2012, s. 78). «En analyse er en spørsmålsdrevet prosess, der man leter i data etter svar på spørsmål» (Johannessen et al., 2018, s. 22). Spørsmålet man ønsker svaret på er

problemstilling som er laget i forkant av innsamlingen av datamaterialet. Når man har spørsmålet man vil ha svar på blir det lettere å filtrere ut informasjon som ikke er viktig for å svare på problemstillingen.

Jeg har valgt tematisk analyse. Når man gjennomfører tematisk analyse ser man etter temaer i dataen som er samlet, «Et tema er en gruppering av data med viktig fellestrekk.» (Johannessen et al., 2018, s. 279). Problemstillingen min inneholder allerede det overordnede tema empati. Etter første del av analyseprosessen valgte kategoriene, Høyt lesers rolle, empatiske uttrykk og følelser.

Etter å ha delt opp utsagnene og kategorisert dem, kommenterte jeg hvordan jeg tolket utsagnene og hvordan hva slags teori som kunne være relevant. Til slutt laget jeg en oppsummering av dataen fra begge barnegruppene. Etter dette arbeidet fant jeg ut at gruppen med fireåringer ga et bedre datamateriale, med mange utsagn jeg kunne drøfte rundt.

Temaene jeg har valgt å drøfte i denne oppgaven er «Høyt-leserens rolle rundt samtaler om empati», «Å jobbe med empati ved hjelp av barnelitteratur» og «Å snakke om følelser ved hjelp av barnelitteratur».

I neste del kapittel presenterer jeg metodekritikk, om hvordan metoden har fungert og hva som kan ha påvirket funnene.

3.6 Metodekritikk

Sagberg skriver at ingen metoder er feilfrie, og at det er viktig og være kritisk og reflektert til innsamlingsmetoden som er valgt (Sagberg, 2014, s. 46).

Problemstillingen min har endret seg flere ganger underveis i oppgaveskrivingen. Da jeg samlet inn data handlet problemstillingen om barns empatiske uttrykk under litteraturformidlingen. Når jeg startet drøftingsdelen av oppgaven fant jeg ut at det var mer interessant å drøfte rundt problemstillingen: «**Hvordan kan barnehagelæreren bruke barnelitteratur til å jobbe med følelser og utvikling av empati i barnehagen?**». Dette har gjort drøftingsarbeidet utfordrerne fordi jeg ikke jobbet med følelser eller empatisk utvikling under datainnsamlingen. Derfor har jeg måtte sett for meg hva slags måte jeg ville gått frem på, for å jobbe med utvikling på disse områdene. allikevel har jeg ubestemt jobbet litt med temaene fordi det føltes intuitivt riktig i lesestunden da jeg søkte empatiske uttrykk.

Siden jeg har valgt å bruke barnesamtale som et ustrukturert intervju med barn, finnes det mange fallgruver. Dalland skriver at forskernes evne som intervjuer også skal tas i betraktning som metodekritikk (Dalland, 2020, s. 244). Jeg har gjennomført mange samtaler med barn, men få intervjuer. Dette kan ha påvirket innsamlingsprosessen. Jeg har allikevel en god evne til å lytte, stille oppfølgingsspørsmål og jeg tar barn på alvor. Sammen med veilederne mine laget vi gode åpne spørsmål som skulle hjelpe meg å besvare problemstillingen. Det viktigste etter min mening er og la barna få snakke seg ferdig. Jeg brukte oppfølgingsspørsmål for å prøve å forstå hvordan barna oppfattet situasjonene i boken. Pedagogisk leder og jeg ble enige om at det ble et rikt datamateriale og at barnesamtalen var vellykket. Det kan allikevel tenkes at noen som er dyktige på samtaler med barn kunne fått et bedre datamateriale.

Jeg valgte en gruppe for å få et rikere datamateriale. Hvis målet hadde vært å gi barna en enda dypere forståelse av følelser og empati, kunne det kanskje vært lettere å gjennomføre samtalen med kun et barn.

Under barnesamtalen brukte jeg barnelitteratur som et virkemiddel for å holde fokus på tema. Jeg har lite erfaring med litteraturformidling så det kan tenkes at en med mer erfaring kunne bidratt til et mer utfyllende datamateriale. Jeg gjorde mitt beste for å komme godt forberede, med god kjennskap til boken og jeg forberede meg mentalt på utfordringer som kunne komme underveis i litteraturformidlingen.

Siden kvalitativ forskning kan være vanskelig og reprodusere, skriver Thagaard at reliabiliteten i kvalitative metoder handler om at forskningsprosessen er så gjennomsiktig som mulig (Thagaard, 2018, s. 188). I denne oppgaven har jeg prøvd å få med så mange detaljer som mulig, slik at leser skal kunne forstå prosessen så godt som mulig fra start til slutt.

Validitet knyttes til resultatet av forskningen og hvordan vi tolker dataene (Thagaard, 2018, s. 189). Thagaard skriver at vi kan styrke validiteten ved å la noen andre kritisk vurdere vår tolkning av dataene (Thagaard, 2018, s. 189). Jeg fikk hjelp av pedagogisk leder til å transkribere samtalen. I etterkant satt vi sammen og diskuterte våre oppfatninger av utsagnene til barna. Siden pedagogisk leder kjenner barna bedre enn meg tenker jeg at dette kan styre validiteten på tolkningene. Jeg har også støttet meg på medstudenter for tolkningene mine, slik at jeg har hatt en utenforstående til å tolke utsagnene fra en nøytral posisjon.

I drøftingsdelen har jeg brukt direkte sitater, og deretter skrevet ned min tolkning slik at leser kan stille seg kritisk.

3.7 Etiske retningslinjer

Ved gjennomføring av forskning er det flere etiske retningslinjer som må tas hensyn til. Ifølge Bergsland og Jæger er det tre hovedprinsipper som skal tas hensyn til: Informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser (Bergsland & Jæger, 2014, s. 83). Videre går jeg inn på hvordan jeg tok høyde for hver av disse.

Informert samtykke innebærer at du informerer informantene om undersøkelsenes overordnede mål, at deltagelse er frivillig og at personen kan trekke seg når som helst (Bergsland & Jæger, 2014, s. 83). Først leverte jeg samtykkeskjema til barnehagen, og fikk den godkjent av pedagogisk leder. Deretter pratet jeg med foreldrene til alle barna jeg ønsket å intervju, viste dem samtykkeskjema og fikk muntlig godkjenning. Til slutt spurte jeg barna om de ville være med på intervju, hvor jeg fortalte dem at det var helt frivilling.

Samtykkeskjema som jeg brukte, ligger som vedlegg.

Ved innsamling av data fra barnehager, skal regler for personvern overholdes (Bergsland & Jæger, 2014, s. 85). Dette betyr at barnehager, ansatte og barna skal være anonymisert. I min oppgave har jeg passet på at alt er anonymt ved og ikke nevne barnas navn, eller navnet på barnehagen, slik at det ikke skal være mulig å finne ut hvem som er informanter. Jeg har valgt å bruke fiktive navn på barna fordi jeg synes det gjør teksten lettere og lese.

Konsekvenser av forskningen kan handle om positive og negative konsekvenser av forskningsprosessen som har foregått i barnehagen (Thagaard, 2018, s. 85). Min oppfatning er at samtalen som er gjennomført, har ledet til positive konsekvenser. Pedagogisk leder fortalte at barna i samtalen har fått satt ord på utfordringer, de ikke har snakket om tidligere. Hun presiserte også at boken jeg brukte var et godt virkemiddel for å snakke om følelsesladde temaer.

4.0 Funn og drøfting

I dette kapittelet vil jeg vise til mine funn og drøfte disse opp mot det teoretiske grunnlaget som er gjort rede for i teori kapittelet. Dette i lys av problemstillingen min **«Hvordan kan barnehagelæreren bruke barnelitteratur til å jobbe med følelser og utvikling av empati i barnehagen?»** Etter analysen av datamateriale vil jeg fokusere på temaene «rollen som høyt leser rund samtaler om empati», «å snakke om følelser ved hjelp av barnelitteratur», og «å jobbe med empati ved hjelp av barnelitteratur». Jeg har valgt å kun bruke data som er produsert av fire åringene fordi de ga det rikeste datamaterialet.

4.1 Førforståelse av boken «Slem»

Høigård skriver at førforståelse spiller en viktig rolle for leserens forståelse av boken. Det gjør oss forberedt på hva som kommer, og det kan ha en motiverende funksjon (Høigård, 2019, s. 236). Derfor så vi nøye gjennom forsiden av boken, før vi startet gjennomlesningen. Jeg lot alle barna få delta aktivt og spurte dem hvordan det så ut som anden hadde det. Barna var enige om at den virket trist. Sigurd prøvde å sette seg inn i situasjonen, og trodde det var fordi «kanskje han har mistet blomsten». Dette utsagnet kan tyde på at Sigurd har evne til mentalisering, ved å prøve og ta andens perspektiv (Svartdal, 2022). Han ser kanskje for seg at han hadde blitt trist hvis han mistet en blomst.

Høigård skriver at jo flere forventinger vi har til en tekst jo lettere blir den å lese (Høigård, 2019, s. 236). Dette erfarte jeg når jeg gjennomførte litteraturformidlingene med barna. Barnegruppen fulgte bedre med andre gang jeg leste boka. Jeg diskuterte med veilederne mine om hva de tenkte om å lese en bok barna kjente fra før av. De mente det var fordel at boken var helt fersk. Jeg snakket med barnehagelæreren om det samme, og de fortalte at de opplever at barna blir mer og mer opptatt av boken for hver gang. Barna kan virke litt uinteressert første gang de leser en ny bok, men de liker den ofte bedre for hver gang den leses. Dette kan være fordi det er mye informasjon å ta inn første gang man leser en bok.

Alfheim skriver at enhver leser bringer med seg egen erfaring og kunnskap i møte med boken (Alfheim & Fodstad, 2014, s. 30). Dette gjør at vi ser og fokuserer på forskjellige ting. Barna blir veldig opptatt av bildene og alle detaljene, mens voksne lesere gjerne har en mer analytisk lesestil (Alfheim & Fodstad, 2014, s. 30). Hvor vi sorterer ut det vi mener er viktig. Barna derimot tar inn all informasjonen og sorterer ut det de synes er spennende og det trenger ikke samsvare med de voksnes fokus.

Etter første gjennomlesingen av boken, opplevde jeg at barna fikk med seg utrolig mange detaljer. Når det er to eller flere lesere kan man sammen skape en felles mening gjennom samtaler (Alfheim & Fodstad, 2014, s. 30). Barna skal aldri undervurderes og det er interessant å lese sammen med barna og se alle de små detaljene de legger mere til. Dette kan gjøre at vi voksne også får en utvidet forståelse av boken. Dette kan allikevel gjøre at barna trenger litt hjelp til å forstå det overordnede tema i boken.

Min oppfatning av lesestunden var at alle barna forstod de hovedtemaene i boken som er utenforskap og mobbing. De trengte de litt veiledning får å se de litt mer avanserte sammenhengene.

4.2 Å jobbe med empati

Empati er som definert tidligere: evnene til å oppdage og erkjenne andres følelser og tanker, som kan føre til proaktiv atferd som trøst, eller å hjelpe noen som er i nød (Öhman, 1996, s. 31). I denne delen av teksten skal jeg trekke frem empatiske uttrykk som kom frem i samtale med barna og drøfte hvordan jeg kunne jobbet videre med utvikling av deres empatiske forståelse.

Barna overasket stort, de forsto mesteparten av handlinga og sammenhengene i boka. De relaterte mye av handlingen i boken til eget liv, og viste flere former for empatiske uttrykk.

Høytleserens rolle rund samtaler om empati

Selv i lesestunden er vi rollemodeller for barna. Som en voksen person i barnets liv kan vi bremse eller øke den empatiske utviklingen til barna (Öhman, 1996, s. 11-12; Martinsen, 2011). Dette betyr at alle ytringene og samtalene vi har rundt boken også er med på å påvirke barnas empatiutvikling. Derfor bør barnehagelæreren være bevist på hva slags språk og fokus hun når hun leser sammen med barna. Vi bør ha en positiv holdning, og ikke snakke negativt om figurene i litteraturen, men heller stille oss undrende sammen med barna. Dette ved å legge til rette for spørsmål som kan vise barnas empatiske kompetanse. Barnehagelæreren kan stille spørsmål som omhandler proaktive handlinger som «hva ville du gjort når anda sitter og gråter?». Hvis barnet hadde svart noe lignende som «jeg hadde bare fortsatt og leke», kan hun fortelle hvordan hun hadde følt det hvis ingen reagerte når du var lei deg. Dette kan føre til at barna revurderer den tenkte handlingen. Det handler om å gi barna en forståelse av hva andre

føler og tenker, og at de kan ha andre tanker enn hva dem selv har. Det er viktig å stille seg åpen for barnas utsagn, og la de få forklare uten avbrytelser. Ved hjelp av slike samtaler kan vi være gode rollemodeller under litteraturformidlingen og empatisk utvikling.

Å jobbe med empati ved hjelp av barnelitteratur

Empati handler om å klare å sette seg inn i andres situasjon (Bergersen, 2017, s. 52-53) og kan føre til prososial atferd (Svartdal, 2022). Dette kan argumenteres for at empati ikke nødvendigvis før til slik type atferd. Da vi kan se at andre har det vondt, uten å gjøre noe for å hjelpe dem. Siden jeg har brukt barnelitteratur som et verktøy for å snakke om følelser og empati, kan jeg bare drøfte barnas utsagn som et tegn på prososiale atferd. Dette fordi det ikke nødvendigvis ville ledet til prososial atferd i det virkelige liv.

Skal barnehagelæreren jobbe med empati gjennom barnelitteratur, er det først å fremst viktig å være god på dialogisk høytlesning med barna. Høigård beskriver dialogisk høytlesning som lesing og samtaler rundt innholdet i boken (Høigård, 2019, s. 57). Som jeg redegjorde for i teoridelen kan å snakke rundt bøker gi mange muligheter til å jobbe med empatisk utvikling, fordi man lever seg inn i boken og dens karakterer (Stokke, 2022, s. 263).

Litteratur er et godt virkemiddel til å jobbe med empati (Stokke, 2022, s. 263), og det er forståelse av følelser som er kjernen i empati. Du kan ikke jobbe med empati uten følelser, fordi dette krever at du klare å forstå dine egne følelser for å klare å sette deg inn i andres følelser.

Bøker kan gi simulert erfaring som du kan ta med deg i det virkelige liv (Stokke, 2022, s. 263). Boken «Slem» brukt i denne litteraturformidlingen, handler om en and som er utestengt fra leken. Ved å stoppe opp å se på bildene sammen med barna, kan man tolke ansiktsuttrykk og kontekst. Dette kan kanskje hjelpe å trene opp evnen til mentalisering (Stokke, 2022, s. 263). Skal barnehagelæreren jobbe med empati, kan det tenkes å være fornuftig å stille undrende spørsmål som «Hva tror du anden føler?», «Hva gjør at han føler det sånn?» osv. Dette kan hjelpe barna til å leve seg inn i andens liv, følelser og få en bedre forståelse av hvordan anda opplever situasjonen. Dette kan lede til bedre empatisk forståelse.

Barna kom med mange utsagn som kan tyde på at de har god evne til mentalisering. Dette er evnen til å forstå seg selv og andre, å tolke andres handlinger, intensjoner og følelser (Lund &

Helgeland ,2020, s. 63). Mentalisering er slektet til empati (Skårderud & Sommerfeldt, 2008).

På forsiden av boken «Slem» snakket jeg med barna om et bilde hvor to av dyrene har bundet fast musa. Barna konstaterer at musa er lei seg fordi den er bundet fast. Barna kommer med mange utsagn som jeg tolker som prososiale, fordi det å ønske å redde musen, kan tolkes som en prososial handling i denne konteksten (Öhman, 1996, s. 31). Sigurd fortalte «jeg løfter den opp, da får de ikke ta den». Jeg tolker dette som at han ikke liker måten de behandler musa på, og vil løfte den vekk fra dyrene så de ikke får tak i den. Mens Johannes sa «jeg drar de og knyter de». Her tolker jeg det som at han ville knyte de fast så de ikke fikk knytt fast musa. Mens Ludvik sier at «jeg tar øks og gevær med i skogen og skyter de». Når jeg spurte han hvorfor de skulle skytes forklarte han at det var fordi «de ikke er snill». Jeg tolker det som at han ville straffe de slemme, og at det oppfattes som greit siden de har vært slem. Dette stemmer godt overens med forskjellige barneserier og filmer der den slemme fanges eller drepes. Et eksempel på dette er når prinsen dreper dragen i barnefilmen «Tornerose». Selv om noen av disse utsagnene er litt brutale, tolker jeg dette som prososial atferd. Dette fordi barna vil redde musa. Dette kan kanskje være et maskulint uttrykk, lært gjennom filmer og barnelitteratur. Som prinsen som dreper dragen for å redde prinsessen.

Barna kan muligens kjenne seg igjen i karakterene i boken «Slem». Kanskje vet de hvordan det føles å være anden, som blir utestengt. Eller kanskje de kan relatere til dyrene som har valgt å stenge noen ute. Alle disse perspektivene kan gi dypere empatisk innsikt. Hvis man er den som utestenger er det viktig å forstå hvordan det oppleves av den andre parten. Dette kan føre til prososial atferd fordi vi setter oss inn i de andres sko, og skjønner at det kan føles vondt og ikke få være med på leken. Det virker som om Ludvik forstår dette når han sier at anden er «trist fordi han ikke får være med på leken». Empati er en motivator for prososial atferd (Svartdal, 2022), og det er ikke sikkert barna velger å ta med den andre inn i leken. Likevel er det viktig for barna å forstå hvordan handlingene våre påvirker andre mennesker. Dette betyr også at handlingen vi gjør mot andre mennesker kan gjøre en positiv forskjell i deres liv. Utsagnet fra Sverre «hun er glad, fordi musa kom tilbake», kan tyde på at han skjønner at anden ble glad for at musen kom og hjalp. Når barna sitter med denne kunnskapen, kan de gjøre et valg å forstå konsekvensene av begge utfallene. Jeg tolker det som at Sigurd relaterer til situasjonen i boken, og kanskje forstår hvordan det er å ikke få trøst når han sier «da blir jeg sint hvis ingen trøster meg». Når han kanskje har kjent disse følelsene

på kroppen selv, kan det muligens lede til prososial atferd. Hvis han ser barn som er i samme situasjon.

I de neste avsnittene skal jeg trekke frem noen av samtalene vi hadde rundt boken, og forklare hvordan barnehagelæreren kunne jobbet videre med empatisk forståelse i disse konkrete situasjonene.

På side 5 detter anden på steinen og slår seg, mens de andre dyrene står og ser på uten å gjøre noe. Først spør jeg hva som skjer på bilde, og alle de tre barna relaterer til egne liv, der de også har falt og slått seg. Jeg stiller spørsmålet «Hvordan tror dere at anda har det?». Guttene svarer nesten i kor «anda er trist, anda er lei seg». Dette kan tyde på at guttene har god evne til mentalisering (Lund & Helgeland, 2020, s. 63), fordi de klarer å relatere situasjonen til eget liv. Derfor forstår de at anden blir lei seg når han detter og slår seg. Videre stilte jeg spørsmålet «Hva synes dere de andre dyrene burde gjøre?». Johannes svarer «Da hjelper jeg de opp». Slik jeg tolker dette utsagnet bruker han sin evne til å mentalisere seg inn i situasjonen, og ser for seg hva han vil at noen skal gjøre hvis han detter. Til slutt kommer han med forslaget om å hjelpe anden opp. En hjelpende handling er per definisjon prososial atferd (Öhman, 1996, s. 31). Ved å stille de rette spørsmålene i samtale med barna kan man prøve å utfordre deres empatiske evner. Barnehagelæreren kan prate om hva barna tror at dyrene føler og tenker. Hvis barna sitter fast kan hun hjelpe dem med en undrende holdning, uten å definere hva som er rett eller galt.

På side 6 ser du at anda sitter og har vondt, mens de andre dyrene bare går sin vei. Johannes sier «de andre går før de trøster han». Ludvik responderer «da blir jeg sint hvis ingen trøster meg». Disse utsagnene kan tyde på at barna har en felles oppfatning om at ingen blir igjen og trøster anden. Både Johannes og Ludvik sine utsagn kan tyde på at de har evnen til å mentalisere seg inn i situasjonen til anden. På bakgrunn av at Ludvik forteller at han blir sint hvis ingen trøster han. Når Ludvik viser et så sterkt empatisk uttrykk tolker jeg det som sannsynlig at en lignende situasjon kan lede prososiale handlinger. Johannes sitt utsagn kan tyde på at han har en klar forventning om hva slags prososial handling som er forventet i denne situasjonen. Dyrene bare går, men det er jo ikke riktig. Det kan tolkes som om Johannes mener at de bør trøste anden. I denne situasjonen kunne barnehagelæreren brukt mer tid på å stille spørsmål om hvorfor de tror at de andre dyrene bare går. Da kunne vi skapt en felles oppfatning sammen om hvorfor de bare gikk, istedenfor å hjelpe.

På side 9 har anden satt seg fast i et tre, de to andre dyrene går og musen stopper opp og vinker. Johannes «han sitter bom fast», jeg spør «hva med de andre». Ludvik «de har gått», Sigurd «Anda hyler». Jeg svarer «det kan ikke være noe hyggelig og sitte fast i et tre». Sigurd «jeg kan dytte han løs fra trærne». Johannes forteller at «jeg kan stoppe de som går». Jeg tolker dette som om barna forstå konteksten i bilde. Etter jeg har bekreftet barnas utsagn, om at de har forstått det riktig, kommer Sigurd med et proaktivt utsagn om at han vil hjelpe anden ned fra treet. Johannes vil stoppe de som går. Kanskje dette er for å si ifra at de ikke bare kan gå når noen har det vont, eller kanskje han vil at de skal hjelpe til. Her undrer vi sammen for å skape en felles forståelse av hva som skjer på bilde (Alfheim & Fodstad ,2014, s. 30). Barna bruker sin evne til mentalisering som er å leve seg inn i situasjonen og karakterene (Lund & Helgeland ,2020, s. 63). Jeg tolker dette som at det er drivkraften (Svartdal, 2022) til de proaktive utsagnene fra Sigurd og Johannes. I en slik situasjon kunne barnehagelæreren undret sammen med barna om over hvorfor de andre dyrene bare gikk, og hvorfor musen stoppet opp og vinket. Dette kan være med å hjelpe barna til å utvikle evnen til mentalisering og empati.

Å snakke om følelser ved hjelp av barnelitteratur

Emosjonsregulering/selvregulering danner et viktig grunnlag for evnen til mentalisering (Lund & Helgeland, 2020, s. 65), som igjen er en viktig del av empati. Det er viktig å snakke med barn om følelser fordi det kan utvikle deres evne til selvregulering (Brandtzæg et al., 2016, s. 61-62). Evnen til selvregulering er viktig, fordi forskning viser at barn med god evne til selvregulering klarer seg bedre som voksne når det gjelder økonomi, utdanning og helseproblemer (Jakobsen, 2015). Derfor kan barnelitteratur være en fin metode å jobbe med dette på. Barnehagelæreren kan prate om det som skjer i boken, istedenfor å prate om hendelser som har skjedd i barnehagen som direkte omhandler barnet. Noen barn opplever å bli overveldet av følelser på daglig basis. For å hjelpe disse barna med selvregulering kan pedagogen bruke litteratur til å støtte barna. Hun kan bruke bøker som skildrer lignende situasjoner, å se sammen med barna hvordan karakterene i boken håndterer disse utfordringene. Et eksempel på dette kan være at et barn opplever at det blir sint og lei seg, men ikke forstår hvorfor. I boken «Slem» blir anden veldig sint fordi dyrene bare går når han sitter fast i treet. Dagen etter blir han kjempesint og slem mot de andre dyrene som ikke hjalp, dette tolker jeg som at han utagerer i etterkant av hendelsen.

Barn kan kanskje oppleve lignende situasjoner i barnehagen. Bøker som denne kan kanskje hjelpe dem å se sammenhenger som de ikke har sett tidligere, spesielt i en god dialog med en voksen.

Under min datainnsamling opplevde jeg et sterkt utsagn som jeg ønsker å drøfte rundt. Her vil jeg drøfte hva jeg mener kunne vært fornuftig å gjøre i etterkant av situasjonen. Dette vil jeg gjøre i lys av teorien jeg har redegjort for. På side 10 i boken «Slem» er det et bilde av anden som sitter fast i et tre. Sigurd fortalte at anden så sint ut. Deretter sa han «når jeg får vondt vil jeg ikke være sammen med noen og bare være slem». Dette kan tyde på at han har god empatisk forståelse, fordi han klarer å relatere hendelsen til eget liv. Dette er evnen til mentalisering (Lund & Helgeland, 2020, s. 63). Pedagogisk leder og jeg diskuterte utsagnet til Sigurd i etterkant av litteraturformidlingen. Hun fortalte at Sigurd har hatt sterke utfordringer med å regulere sine egne følelser, og mange av disse følelsene har kommet ut i form av utagerende atferd. Siden Sigurd har vært utagerende mot de andre barna, kan han kanskje ha opplevd og blitt kalt slem. Dette kan tenkes å være grunnen til at han kaller seg selv slem.

Rammeplanen sier at vi skal støtte barn i mestring av motgang, håndtere utfordringer, og bli kjent med egne og andres følelser (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 11) Derfor vill en god barnehagelærer her tatt tak i dette utsagnet i etterkant av samtalen. Det kunne vært gunstig å lese boken igjen, en til en, slik at man kunne snakket med han om hvorfor han mener han er slem. Deretter kunne det vært lurt å prate om hva man kan gjøre når man opplever å få vondt. Dette kan være med å styrke barnas evne til selvregulering og selvtillit (Brandtzæg et al., 2016, s. 61-62). Det er viktig at man forteller barnet at det er helt normalt og bli sint. På grunn av at det kan gjøre det lettere for barna å håndtere sterke følelser, så de forstår at de ikke behøver å bli fortrenget (Brandtzæg et al., 2016, s. 62). Fallmyr skriver at av dette er det viktig å ikke undertrykke følelsene, selv om de er negative. Fordi det kan skape psykisk stress (Fallmyr, 2017, s. 20). Uansett om vi som voksne i barnehagen liker følelsene eller ikke, bør vi akseptere dem. Derfor er det viktig å lære barna riktige måter å agere på. Det er lov å trampe i gulvet, eller skrike ut når man er sint.

I neste kapittel kommer avslutningen. Her skal jeg trekke sammen alle de røde trådene og besvare problemstillingen. Dette basert på min erfaring med litteraturformidling og barnesamtale med fireåringene, i lyset av teorien jeg har gjort rede for tidligere.

5.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg jobbet med problemstillingen «**Hvordan kan barnehagelæreren bruke barnelitteratur til å jobbe med følelser og utvikling av empati i barnehagen?**».

Problemstillinga har endret seg gjentatte ganger og den er annerledes nå enn den var da jeg samlet inn data. Tidligere handlet problemstillingen om å få frem empatiske uttrykk gjennom barnelitteratur. Dette har gjort at drøftingsdelen min har handlet om hva jeg hypotetisk kunne gjort, hvis jeg hadde jobbet med den nye problemstillingen.

Basert på mitt teoretiske grunnlag og erfaring fra datainnsamlingen fra fire åringer, har barnelitteratur et stor potensiale til å brukes for å jobbe med følelser og empati. Dette fordi bøker kan gi simulert erfaring som kan tas i bruk i det virkelige liv (Stokke, 2022, s. 263). Derfor kan det være en fordel at barnehagen har en rikt utvalgt barnelitteratur, som speiler flere forskjellige typer liv. Dette slik at barnehagelæreren har gode bøker til å jobbe med følelser og utvikling av empati, sammen med barna.

Empati, mentalisering og følelsesregulering henger tett sammen. Hvis man skal hjelpe barna med å utvikle evnene til empati, bør vi starte med å prøve å forstå våre egne følelser. Intersubjektivitet (Brandtzæg et al., 2016, s. 61-62) handler om å dele følelser. Ifølge mitt teoretiske grunnlag kan dette styrke barnas evne til empati og selvregulering fordi det gjør følelsene mer håndterlig for barna. I lesestunden relaterte barna til egent liv. Sigurd sa «da blir jeg sint hvis ingen trøster meg» i en slik situasjon kunne vært en god mulighet for barnehagelæreren til å komme med undrene spørsmål om hvordan kjennes å være sint, som kunne gitt Sigurd muligheten til å dele sitt indre liv.

Empati kan motivere barna til prososial atferd (Öhman, 1996, s. 11-12; Svartdal, 2022). Det er allikevel ikke sikkert empati fører til prososial atferd. Når vi prater med barna om karakterene i litteraturen, har jeg opplevd at de kommer med utsagn som jeg tolker som prososiale. Det er allikevel usikkert om dette leder til prososiale handlinger i det virkelige liv. Sannsynligheten er nok større hvis barna har velutviklede empatiske evner. Barna kom med mange utsagn som jeg tolket som prososiale et eksempel er «jeg løfter den opp, da får de ikke ta den», hvor Sigurd ønsker å redde musa så den ikke blir bundet fast av de andre dyrene.

Empati er en medfødt evne (Öhman, 1996, s. 11-12; Martinsen, 2011), men de voksne rundt barna kan øke eller bremse barns utvikling av empati (Öhman, 1996, s. 11-12). Derfor er det viktig at alle de ansatte i barnehagene er gode rollemodeller under litteraturformidlingen og i

hverdagssituasjoner. Jeg jobbet aktivt med å være en god rollemodell under litteraturformidlingen, for å øke barnas utvikling av empati. Et eksempel på dette er da Johannes sa «Da hjelper jeg de opp», ga jeg han ros ved å si «så snilt av deg». Hvis barnehagelæreren gir lignende bekreftende kommentarer, kan dette kanskje fremme den empatiske utviklingen.

Høyt leserens rolle er viktig når man skal jobbe med følelser og empati. Høigård skriver at forforståelsen spiller en viktig rolle for leserens forståelse av boken. Den forbereder oss på hva som kommer, og kan ha en motiverende effekt (Høigård, 2019, s.236) Derfor er det fornuftig at barnehagelæreren tar seg god tid til å se på forsiden av boka sammen med barna. Leseren bør også ha god kjennskap til dialogisk høytlesning og være en god positiv rollemodell, med evne til å undre seg sammen med barna. Barnehagelæreren bør være lydhør for barna, og ikke definere deres utsagn som rett eller galt. Under litteraturformidlingen stilte jeg mange åpne spørsmål og oppfølgingsspørsmål. Jeg opplevde at dette ga meg et rikt datamateriale fordi barna var veldig engasjert. De konkurrerte nesten om hvem som skulle få komme til ordet.

Hvis barnehagelæreren skal jobbe med empatisk kompetanse og lære barna å forstå følelser, er det viktig at stille spørsmål som får barna til å reflektere rundt hva karakterene i boken opplever. Hva de tenker og føler i det forskjellige situasjonene. Pedagogen bør jobbe aktivt med å prøve å forstå hvilket nivå barnet ligger på, og utfordre dem fra dette nivået. Dette kan vi gjøre ved å stille undrende spørsmål om bokens karakterer. Hvis barna ikke har så mye på hjerte kan barnehagelæreren komme med innspill om hva hun tror.

Avslutningsvis opplevde jeg at litteratur kan være et godt verktøy for å jobbe følelser og empati. Oppgavens teoretiske grunnlag har også underbygget disse erfaringene. Dette har vært en spennende oppgave. Jeg har tilegnet meg mye kunnskap, som jeg kommer til å ta i bruk når jeg kommer ut i jobb. Selv om barnelitteratur kan være en god måte og jobbe med empati og følelser, bør barnehagelærerne jobbe aktivt med dette igjennom hele barnehagehverdagen. Dette fordi det er viktige evner for å fungere i gruppe, og få et godt liv generelt.

Referanser

- Alfheim, I. & Fodstad, C. (2014). *Skal vi leke en bok?: Språktilegnelse gjennom bildebøker*. Universitetsforlag.
- Barnehageloven. 2005. *Lov om barnehager* (LOV-2005-06-17-64). Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/2005-06-17-64>
- Bergersen, A. (2017). *Global forståelse: Barnehagelæreren som kulturell brobygger*. Fagbokforlaget.
- Bergsland, M. & Jæger, H. (2014). Bacheloroppgaven. I M. Bergsland & H. Jæger (Red.), *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s. 51-86). Cappelen Damm akademisk.
- Brandtzæg, I., Torsteinson, S. & Øiestad, G. (2016). *Se eleven innenfra: Relasjonsarbeid og mentalisering på barnetrinnet*. Gyldendal akademisk.
- Dalland, O. (2020). *Metode og oppgaveskriving* (7. utgave.). Gyldendal.
- Deardorff, D. K. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241–266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>
- Eide, B & Winger, N. (2003). *Fra barns synsvinkel: intervju med barn - metodiske og etiske refleksjoner*. Cappelen akademisk forlag.
- Engman, C & Salinas, V. (2021). *Slem*. Magikon forlag.
- Fallmyr, Ø. (2017). *Følelshåndtering og relasjonsbygging i skolen: En emosjonsfokuset tilnærming*. Universitetsforlaget.
- Gamst, K. (2017). *Profesjonelle barnesamtaler: å ta barn på alvor* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Høigård, A. (2019). *Barns språkutvikling: muntlig og skriftlig* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Jakobsen, S. (2015, 25. januar). *Selvregulering er grunnmuren for læring*. Forskning.no.
<https://forskning.no/barn-og-ungdom-norges-forskningsrad-partner/selvregulering-er-grunnmuren-for-laering/516535>
- Johannessen, L., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori?: Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.

Jonassen, T. (2017, 20. november). – *Vonde følelser løsner når vi får lov å kjenne på dem.*

Barnehage.no. Hentet 18. april 22 fra <https://www.barnehage.no/empati-forebygging-folelser/vonde-folelser-losner-nar-vi-far-lov-a-kjenne-pa-dem/115975>

Kinge, E. (2016). *Barnesamtaler: Det anerkjennende samværet og samtalens betydning for barn med samspillsvansker* (2. utg. ed.). Gyldendal akademisk.

Kunnskapsdepartementet. (2017). *Rammeplan for barnehagen: Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.* Udir.

<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf>

Lund, I. & Helgeland, A. (2018). *Samarbeid mot mobbing i barnehagen.* Pedlex.

Lund, I. & Helgeland, A. (2020). *Mobbing i barnehage og skole: Nye perspektiver.* Cappelen Damm akademisk.

Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier: Den skrivende forskeren.*

Universitetsforlaget.

Regjeringen. (2021, 21. oktober). *Mobbing i barnehagen - regjeringen.no.* Hentet 18.04.2022 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnehager/artikler/barnehagene-far-ny-mobbelov/id2765706/>

Sagberg, S. (2014). Vitenskapsteorier for bachelorstudenter. I M. Bergsland & H. Jæger (Red.), *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s. 25- 49). Cappelen Damm akademisk.

Salole, L. (2018). *Identitet og tilhørighet: Om ressurser og dilemmaer i en krysskulturell oppvekst* (2. utg. ed.). Gyldendal akademisk.

Martinsen, S. (2011, 15. august). *Instinkt for empati?* I NOAH – for dyrs rettigheter. Hentet 04. mars 2022 fra <https://www.dyrsrettigheter.no/rettsvern/instinkt-for-empati/>

Skårderud, F. & Sommerfeldt, B. (2008). *Mentalisering – et nytt teoretisk og terapeutisk begrep.* Tidsskrift for Den norske legeforening, 2008. (128:1066-9).

<https://tidsskriftet.no/2008/05/kronikk/mentalisering-et-nytt-teoretisk-og-terapeutisk-begrep>

Stokke, R. (2022). Kapittel 11 Å møte andres livsverdener i litteraturen. I E. Tønnesen. (Red.), *Møter med barnelitteratur: Introduksjon for lærere* (2. utg., s. 247-266).

Universitetsforlaget.

Svartdal, F. (2022, 3. mars). *Empati*. I Store norske leksikon. Hentet 18. mars 2022 fra

<http://snl.no/empati>

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5. utg. ed.). Fagbokforlaget.

Utdanningsdirektoratet. (2021). *Intervjuteknikk for intervju i tilsyn etter barnehagelova og Opplæringslova* (5. Ulike typer intervju). Læreplanverket for kunnskapsløftet 2021.

<https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/intervjuteknikk--for-intervju-i-tilsyn-etter-barnehagelova-og-opplaringslova/5.-ulike-typer-intervju/#>

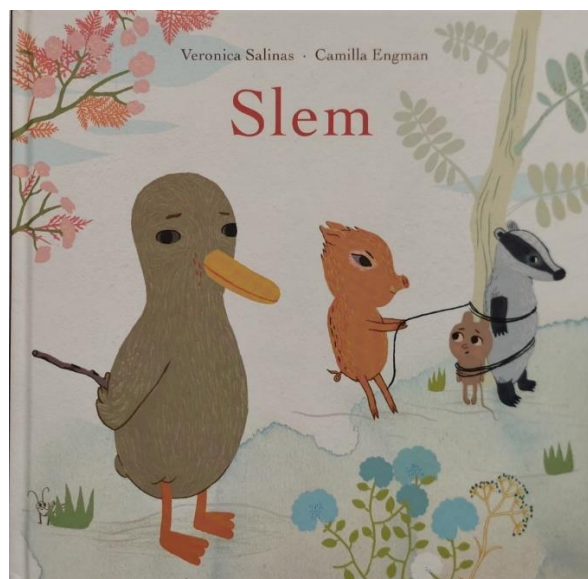
Öhman, M. Bielenberg, R., & Bielenberg, T. (1996). *Empati gjennom lek og språk*. Pedagogisk forum.

Vedlegg

Barnesamtale guide med bilder fra boken

Bildene er hentet fra boken «Slem» (Salinas & Engman, 2021).

Siden dette var et ustrukturert intervju i form av barnesamtale, har jeg bare listet opp noen åpne spørsmål under noen av sidene. Jeg stilte flere spørsmål enn de som er nevnt her.

Figur 1.Forside

Figur 2 Side 1

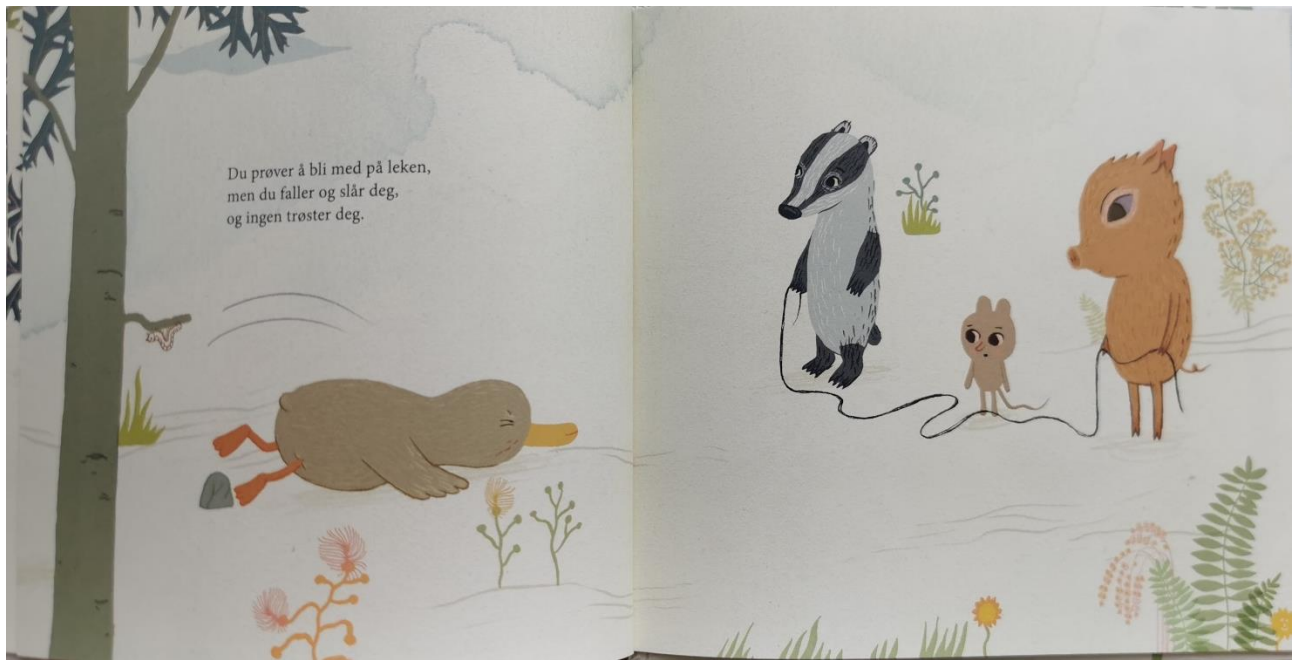
Figur 3 Side 2

Figur 4 Side 3

Figur 5 Side 4

Figur 6 Side 5

Hva skjer med anna?

Hva gjør de andre?

Figur 7 Side 6

hva skjer her?

Hva tror du de andre dyrene gjør?

Figur 8 Side 7

Figur 9 Side 8

Figur 10 Side 9

Hva skjer her?

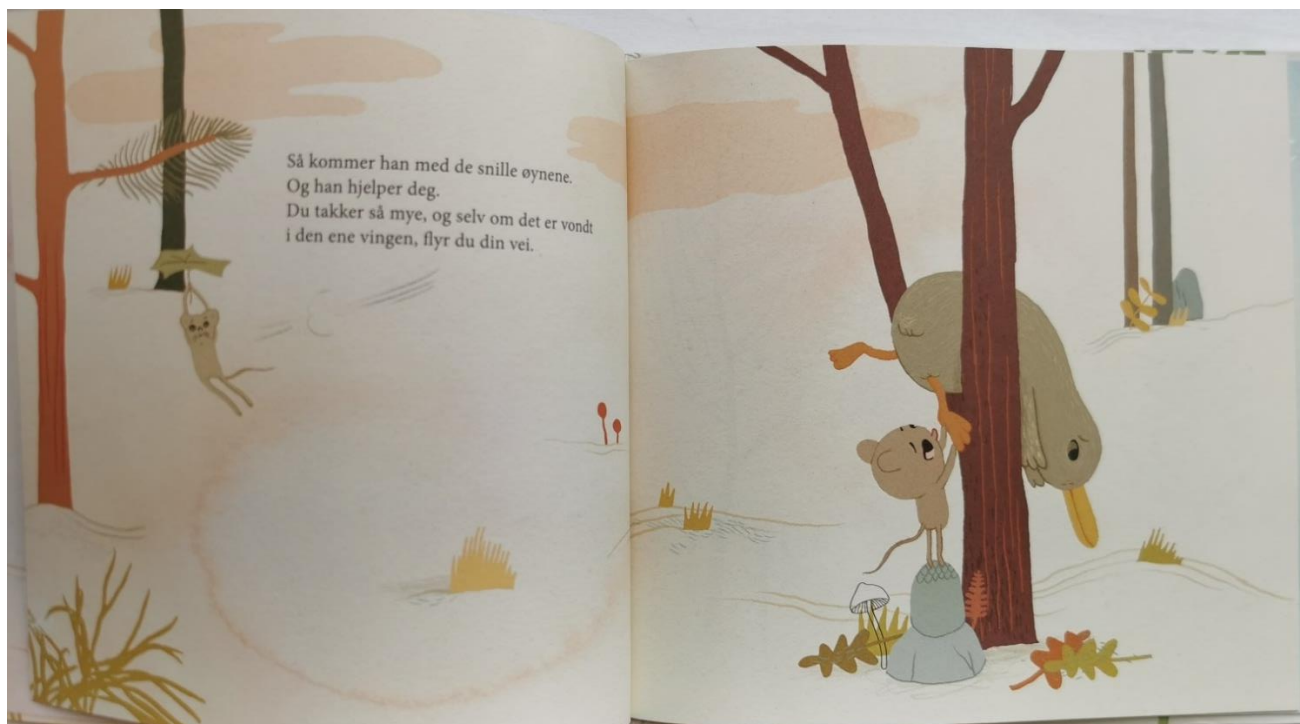
Hva tror dere at de andre dyrene skal?

Hva tenker dere at dyrene burde gjøre?

Hva tror dere den musa tenker?

Figur 11 Side 10

Figur 13 Side 11

hva tenker dere om at musen hjelper

Figur 12 Side 12

Figur 14 Side 13

Hvorfor tror dere at han plutselig er slem?

Figur 15 Side 14

Hvorfor var anden slemm hvis ikke den ville være det?

Hvorfor tror dere at anden er redd?

Og så er du alene igjen.
Alene i verden, alene i alt.
Og alt som er fint, er borte.

Figur 16 Side 15

Så smelter snøen,
trærne våkner, fuglene kvitrer.
Han med de snille øynene
smiler og vinker til deg.
Og sola ruller forsiktig
opp på himmelen.

Figur 17 Side 16

Hva tror dere han følte når lille smilte og vinket?

Hvorfor kom det lille dyret tilbake?

Hvor har det blitt av de andre dyrene?

Samtykke skjema

Samtykke skjemat som er gitt ut til barnehagen ligger her som vedlegg. Jeg har fått samtykke av foreldrene og barna muntlig.

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Vil du delta i bachelorprosjektet

Barns empatiske uttrykk gjennom litteraturformidling

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et bachelorprosjekt hvor formålet er å *gjennomføre litteraturformidling med lesestopp/barnesamtaler*. I dette skrivet gir jeg/vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Beskriv formålet med prosjektet mer inngående og si noe om omfanget.

I dette prosjektet skal jeg lese en bok og gjennomføre strategiske lesestopp der jeg stiller spørsmål som kan føre til at barna ytrer empatiske holdninger

Problemstilling: Hvordan kan barnelitteratur hjelpe barn med å uttrykke empati?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning er ansvarlig for prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

- *Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at jeg får komme på besøk i barnehagen og inviter en barnegruppe på 2-3 barn som jeg kan lese en bok for, gjennomgang av boken vil antageligvis ta rundt 10-20 minutter.*
- *Etter samtalen med barna vil jeg skrive ned notater fra samtaler og bruke dette i mitt analysearbeid*
- *Hvis dere kan stille med en ansatt har muligheten til å skrive notater, hadde det vært flott.*
- *Foreldrene til barna kan gjerne ta kontakt hvis de har spørsmål om hva slags bok og spørsmålene som skal stilles. Jeg kan nås på telefon XXXXXXXXXXX*

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke fram til prosjektets slutt, uten å oppgi noen grunn.

Hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg/vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg/vi har fortalt om i dette skrivet. Jeg/vi behandler opplysningene konfidensielt og alle navn anonymiseres.

Prosjektet skal avsluttes [29.04.2022].

Med vennlig hilsen

Magnus Garvik

Prosjektansvarlig

Dronning Mauds Minne Høgskole

for barnehagelærerutdanning

Bachelorveiledere: Gjertrud Stordal

og Marcelo Vidal

Student

Magnus Garvik

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet **Barns empatiske uttrykk gjennom litteraturformidling**.

Jeg samtykker til:

- å delta i *litteraturformidling med lesestopp/barnesamtale*.

Dato:

Siden prosjektet ikke er behandlet av NSD, kan jeg/vi ikke innhente din underskrift.

Samtykket blir derfor gitt ved at du krysser av i boksen ovenfor.